

Staatsexamen HAVO 2023

tijdvak 1
vrijdag 26 mei
09.00 – 10.00 uur

Maatschappijleer

College-examen schriftelijk

**Voor dit examen zijn maximaal 30 punten te behalen;
het examen bestaat uit 30 meerkeuzevragen.**

Beantwoord alle vragen op het antwoordblad.

Bij de vragen 1 t/m 3 gebruik je tekst 1 uit het bronnenboekje.

In zijn programma *Pak De Macht* kijkt Tim Hofman naar de relatie tussen machtssystemen en mensen met macht. Onze parlementaire democratie is zo'n machtssysteem dat regelt hoe de macht in de samenleving wordt verdeeld.

- 1p 1 Welke relatie is er tussen onze parlementaire democratie en de verdeling van de macht in Nederland?
- A In onze parlementaire democratie bepalen de kiezers wie wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht krijgen.
 - B In onze parlementaire democratie ligt de macht uitsluitend bij de burgers via het actief en passief kiesrecht.
 - C In onze parlementaire democratie ligt de macht zowel bij de burgers via het actief en passief kiesrecht als bij de multinationals.
 - D In onze parlementaire democratie zijn de Eerste en Tweede Kamer verantwoording verschuldigd aan de regering.

Gebruik voor de volgende vraag de regels 39 t/m 46 van tekst 1.

I Het boren naar olie in de Noordzee leidt tot een winst van de populistische partijen bij de volgende verkiezingen.

II Shell maakt deel uit van de vierde macht.

- 1p 2 Welke van de bovenstaande stellingen is of zijn juist?
- A I is juist, II is onjuist.
 - B II is juist, I is onjuist.
 - C Beide stellingen zijn juist.
 - D Beide stellingen zijn onjuist.

Als je afgaat op de regels 34 t/m 50 van tekst 1 probeert Shell door te lobbyen zijn doel te bereiken.

- 1p 3 Wat betekent lobbyen in dit geval?
- A Hun politieke volksvertegenwoordigers aan het werk zetten.
 - B Gebruik maken van hun culturele hulpbronnen als bedrijf.
 - C Machthebbers te overtuigen van de standpunten van Shell.
 - D Zich verzetten tegen bestaande wetgeving met acceptatie van straf.

Bij de vragen 4 t/m 7 hoort geen tekst uit het bronnenboekje.

- 1p 4 Welke begrippen zijn met elkaar verbonden?
- A directe democratie en autocratie
 - B directe democratie en dictatuur
 - C indirecte democratie en de regering
 - D indirecte democratie en de Eerste Kamer

Nederland is een parlementaire democratie.

- 1p 5 In de Nederlandse parlementaire democratie geldt dat:
- A** de burgers van Nederland een eigen kabinet mogen kiezen.
 - B** de rechten en plichten van de burgers door het kabinet worden vastgesteld.
 - C** de wetgeving een taak van de Tweede Kamer is.
 - D** er sprake is van geheime verkiezingen met een opkomstplicht.
- 1p 6 Nederlanders met actief stemrecht kunnen de volgende politici en bestuurders kiezen:
- A** burgemeesters, gemeenteraadsleden en leden van de Provinciale Staten.
 - B** gemeenteraadsleden, leden van de Eerste Kamer en van de Tweede Kamer.
 - C** leden van de Eerste Kamer, leden van de Tweede Kamer en leden van het Europees Parlement.
 - D** leden van de Provinciale Staten, leden van de gemeenteraad en leden van de Tweede Kamer.

Nederland heeft een constitutionele monarchie.

- 1p 7 Een constitutionele monarchie betekent dat:
- A** de constitutie de koning onbeperkte bevoegdheden geeft.
 - B** de koning boven de wet staat.
 - C** de koning en de ministers ter verantwoording geroepen kunnen worden door het parlement.
 - D** de macht van de koning door de grondwet wordt beperkt.

Met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022 was in Nederlandse landelijke kranten extra aandacht voor de lokale politiek. Verschillende politici klaagden dat er bijna geen journalist meer op de perstribune in de raadszaal zat. Dus wat als er in een gemeente maar één nieuwskanaal of medium is? Hierover gaat tekst 2.

Voor de vragen 8 t/m 10 gebruik je tekst 2 uit het bronnenboekje.

- I Het college van burgemeester en wethouders vormen het dagelijks bestuur van de gemeente.
 - II De leden van de gemeenteraad worden indirect gekozen.
- 1p 8 Welke van de bovenstaande stellingen is of zijn juist?
- A** I is juist, II is onjuist.
 - B** II is juist, I is onjuist.
 - C** Beide stellingen zijn juist.
 - D** Beide stellingen zijn onjuist.

- I Uit tekst 2 blijkt dat de pluriformiteit van de pers dreigt te verdwijnen in Zuid-Holland.
- II Volgens tekst 2 hadden de VVD en PvdA vier jaar geleden moeite met het vervullen van hun selectiefunctie als politieke partij.
- 1p 9 Welke van de bovenstaande stellingen is of zijn juist?
- A** I is juist, II is onjuist.
- B** II is juist, I is onjuist.
- C** Beide stellingen zijn juist.
- D** Beide stellingen zijn onjuist.

- In tekst 2 komt de controle van de politieke macht ter sprake.
- 1p 10 Wat wordt in dit geval bedoeld met de controle van de politieke macht?
- A** Als gevolg van een gebrek aan journalisten hebben de leden van de gemeenteraad te weinig informatie om hun werk goed te doen.
- B** Geen of nauwelijks aandacht in de krant leidt tot minder kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen.
- C** Het controleren van de gemeenteraad door de burgemeester.
- D** Regionale en landelijke media moeten elkaar controleren en in evenwicht houden.

De volgende vragen gaan over de zogenaamde strafbeschikking. Een strafbeschikking is een door de officier van justitie zelf opgelegde geldboete of taakstraf, dus zonder tussenkomst van een rechter. Bij de vragen 11 t/m 15 gebruik je tekst 3 van het bronnenboekje.

Als een verdachte niet instemt met de strafbeschikking van de officier van justitie kan een verdachte de zaak voor de rechter laten komen. Welke stappen, die een dergelijke verdachte kan zetten, staan hieronder in de juiste volgorde?

	Stap 1	Stap 2	Stap 3
I	Eerst naar de Hoge Raad	Hoger beroep bij de rechtbank	In cassatie bij het gerechtshof
II	Eerst naar de politierechter	Hoger beroep bij het gerechtshof	In cassatie bij de rechtbank
III	Eerst naar de rechtbank	Hoger beroep bij de politierechter	In cassatie bij de Hoge Raad
IV	Eerst naar de rechtbank	Hoger beroep bij het gerechtshof	In cassatie bij de Hoge Raad

- 1p 11 Welke volgorde van de bovenstaande stappen is juist?
- A** de volgorde van I
- B** de volgorde van II
- C** de volgorde van III
- D** de volgorde van IV

In artikel 257a van het Wetboek van Strafvordering staat dat de officier van justitie een strafbeschikking kan geven als is vastgesteld dat er een overtreding of misdrijf is begaan. Wat kan de officier van justitie nog meer doen in plaats van een strafbeschikking?

- I De zaak seponeren
- II De zaak aan de rechter voorleggen
- III Een transactie aanbieden

1p 12 Welke mogelijkheden zijn juist?

- A I en II zijn juist, III is onjuist.
- B I en III zijn juist, II is onjuist.
- C Alle mogelijkheden zijn juist.
- D Alle mogelijkheden zijn onjuist.

Om een *rechtsstaat* te zijn, moet een staat aan een aantal criteria voldoen.

1p 13 Welke van de onderstaande uitspraken over een rechtsstaat is juist?

- A In een rechtsstaat geldt voor burgers een geweldsmonopolie, voor de overheid een geweldsverbod.
- B In een rechtsstaat geldt voor burgers een geweldsverbod, voor de overheid een geweldsmonopolie.
- C In een rechtsstaat geldt voor de overheid een aanhoudingsplicht en voor de burgers een aanhoudingsverbod.
- D In een rechtsstaat geldt voor de burgers een aanhoudingsplicht en voor de overheid een aanhoudingsverbod.

Een rechtsstaat heeft drie grondbeginselen om burgers te beschermen tegen de macht van de overheid. Eén van die grondbeginselen is de trias politica.

1p 14 Welke andere grondbeginselen heeft een rechtsstaat?

- A het census- en het democratiebeginsel
- B het constitutionele beginsel en het grondrechtenbeginsel
- C het legaliteits- en het soevereiniteitsbeginsel
- D het welzijns- en het legitimizeitsbeginsel

Artikel 21 van de Grondwet luidt: *"De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu."*

Artikel 7 van de Grondwet luidt: *"Niemand heeft voorafgaand verlof nodig om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet."*

1p 15 Welke van de onderstaande uitspraken is juist?

- A Artikel 21 is een klassiek grondrecht en artikel 7 een sociaal grondrecht.
- B Artikel 21 is een sociaal grondrecht en artikel 7 is een klassiek grondrecht.
- C Artikel 7 en artikel 21 zijn beide sociale grondrechten.
- D Artikel 7 en artikel 21 zijn beide klassieke grondrechten.

De volgende vragen gaan over het softdrugsbeleid in Nederland. Nederland heeft een tegenstrijdig beleid als het op wiet aankomt: de verkoop in coffeeshops wordt gedoogd, maar het telen van wiet is verboden. Bij de vragen 16 t/m 20 gebruik je tekst 4 uit het bronnenboekje.

- 1p **16** Wat is gedoogbeleid?
- A** Het bestraffen van een situatie die niet strafwaardig is.
 - B** Het niet bestraffen van een situatie die uit de hand loopt.
 - C** Het niet verbinden van juridische sancties aan onwettige situaties.
 - D** Het verbinden van juridische sancties aan wettige situaties.

Sommige gemeenten gedoogden in coronatijd de overtreding van de sluitingstijd van de horeca.

- 1p **17** Met welk beginsel van de rechtsstaat is het gedoogbeleid in strijd als sommige gemeenten toestaan dat de horeca de sluitingstijdenwet overtreedt?
- A** de bescherming tegen willekeur
 - B** het legaliteitsbeginsel
 - C** de trias politica
 - D** de waarborg door grondrechten

- 1p **18** Welke soort norm of regel overtreedt een coffeeshophouder bij de verkoop van wiet?
- A** een gedragsregel
 - B** een handhavingsnorm
 - C** een rechtsnorm
 - D** geen handhavingsnorm en geen rechtsnorm

Een straf kan verschillende doelen hebben.

Stel dat de coffeeshophouder uit tekst 4 wordt veroordeeld tot een hoge boete en een onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

- 1p **19** Welk doel van een straf staat voorop bij het opleggen van deze straffen?
- A** afschrikking en beveiliging van de samenleving
 - B** beveiliging van de samenleving en resocialisatie
 - C** heropvoeding en het voorkomen van eigenrichting
 - D** wraak en het voorkomen van eigenrichting

De politie heeft bij handhaving en opsporing een aantal dwangmiddelen. In een aantal gevallen heeft de politie de toestemming van de officier van justitie nodig, maar in andere gevallen is dat niet nodig.

De politie mag zonder toestemming van de officier van justitie:

- I in de coffeeshop onderzoeken hoeveel wiet er aanwezig is.
- II de coffeeshophouder op straat aanhouden als er overlast is.
- III een telefoontap plaatsen bij de coffeeshophouder.

1p 20 Welke situatie is correct of welke situaties zijn correct?

- A I is correct, II en III zijn niet correct.
- B II is correct, I en III zijn niet correct.
- C I en II zijn correct, III is niet correct.
- D Alle situaties zijn correct.
- E Alle situaties zijn niet correct.

Bij de vragen 21 en 22 hoort geen tekst uit het bronnenboekje.

De tassen van Jantien S.

Jantien S. rijdt met de auto van Rotterdam naar haar huis in Groningen. Onderweg wordt zij aangehouden. In de auto vindt de politie een grote hoeveelheid nep designer tassen. Jantien S. wordt in Utrecht veroordeeld voor heling, maar vrijgesproken van de diefstal van de nep tassen. Nadat Jantien S. haar straf heeft uitgezeten, krijgt zij een dagvaarding van de officier van justitie uit Rotterdam. Jantien S wordt nu vervolgd voor de diefstal van dezelfde nep tassen.

1p 21 Waarom mag de officier van justitie uit Rotterdam Jantien S. niet vervolgen?

- A De tweede aanhouding is in strijd met het ne bis in idem-beginsel.
- B De tweede aanhouding is in strijd met de rechtszekerheid.
- C De tweede aanhouding is in strijd met de rechtsgelijkheid.
- D De tweede aanhouding is in strijd met het legaliteitsbeginsel.

In de onderstaande tekst zijn woorden vervangen door hoofdletters.

“Het tegenovergestelde van de rechtsstaat is de politiestaat of de - **W** - staat.

In een politiestaat kan de overheid bijvoorbeeld bepaalde burgers voortrekken. Ook kan zij mensen opsluiten in de gevangenis, zonder dat daar een rechter aan te pas is geweest. Er is dus sprake van - **X** -. In een rechtsstaat wordt de macht van de overheid beperkt door - **Y** -, regels en gewoonten. Het doel van de rechtsstaat is om de burgers te beschermen tegen - **Z** - van de overheid. Ook de overheid moet zich aan de wet houden en mag dus de vrijheden en rechten van de burgers niet zomaar beperken of afpakken.”

Welke van de onderstaande woorden horen op de plaats van de hoofdletters?

	W	X	Y	Z
I	totalitaire	willekeur	wetten	machtsmisbruik
II	democratische	machtsmisbruik	de koning	willekeur
III	dictatoriale	efficiënt bestuur	het parlement	dadendrang
IV	socialistische	ongelijke macht	besluiten	optreden

1p 22 Welke combinatie van woorden is juist?

- A I is juist
- B II is juist
- C III is juist
- D IV is juist

De volgende vragen gaan over het ontstaan en de toepassing van de AOW.
Voor de vragen 23 t/m 28 gebruik je tekst 5 van het bronnenboekje.

De AOW behoort tot de sociale regelingen.

1p 23 De AOW is een:

- A sociale voorziening
- B volksverzekering
- C werkgeversverzekering
- D werknemersverzekering

In 1957 werd de AOW ingevoerd. In de periode na de Tweede Wereldoorlog, de vijftiger jaren, waren er drie verschillende politieke stromingen overheersend in de Nederlandse politiek.

1p 24 Welke politieke stromingen waren in de vijftiger jaren van de 20^e eeuw overheersend in de Nederlandse politiek?

- A christendemocratie, communisme, liberalisme
- B christendemocratie, liberalisme, sociaaldemocratie
- C liberalisme, christendemocratie, ecologisme
- D liberalisme, ecologisme, sociaaldemocratie
- E sociaaldemocratie, christendemocratie, populisme
- F sociaaldemocratie, communisme, christendemocratie

Vanaf regel 13 van tekst 5 wordt een verandering van de AOW aangekondigd.

1p 25 Als gevolg van welke maatschappelijke ontwikkeling in Nederland vond deze verandering plaats?

- A door de emancipatie
- B door de marktwerking van de zorg
- C door de ongezonde leefstijl
- D door de technologische ontwikkelingen
- E door de vergroening

Met ingang van 2013 is de leeftijd waarop iemand recht heeft op een AOW-uitkering in stappen verhoogd; van 65 jaar in 2012 naar 67 jaar in 2024.

- 1p 26 Wat was de belangrijkste reden om deze leeftijd te verhogen?
- A De overheid ging een meer aanvullende rol spelen bij de financiering van de sociale regelingen.
 - B De overheid ging een meer sturende rol spelen bij de financiering van de sociale regelingen.
 - C De overheid kreeg bij de financiering van de sociale regelingen te maken met een toename van de vergrijzing.
 - D De overheid vond dat mensen met een uitkering verplicht moesten solliciteren naar betaald werk.

Als gevolg van de ...**X**... van de Nederlandse samenleving is in 1987 het sociale zekerheidsstelsel herzien.

- 1p 27 Welk begrip hoort er bij de letter **X** in de bovenstaande zin?
- A automatisering
 - B europeanisering
 - C globalisering
 - D individualisering

Het thema van de AOW heeft een relatie met de verschillende onderwerpen die bij het vak maatschappijleer aan de orde komen.

- 1p 28 Welke twee onderwerpen die onderdeel uitmaken van het vak maatschappijleer zijn in tekst 5 te herkennen?
- A de parlementaire democratie en de pluriforme samenleving
 - B de parlementaire democratie en de rechtsstaat
 - C de pluriforme samenleving en de verzorgingsstaat
 - D de rechtsstaat en de pluriforme samenleving
 - E de verzorgingsstaat en de parlementaire democratie

De vragen 29 en 30 gaan over de uitslag van de Stemwijzer bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021.

In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 waren er hulpmiddelen voor de burgers om inzicht te krijgen in de opvattingen van de deelnemende politieke partijen in Nederland. Hieronder staan twee voorbeelden uit de Stemwijzer van de stichting ProDemos.

Alle deelnemende politieke partijen moesten van tevoren aangeven of zij het met een bepaalde stelling eens of oneens waren.

Koppeling minimumloon en bijstand

Verhoging van de minimumlonen moet niet langer automatisch leiden tot verhoging van de bijstandsuitkeringen.

- 1p 29 Welke politieke partijen zullen het op grond van hun politieke uitgangspunten eens zijn met deze stelling?
- A CDA - PvdA - ChristenUnie
 - B FvD - VVD - PVV
 - C GroenLinks - PvdA - SP
 - D PvdA - VVD - GroenLinks
 - E SP - GroenLinks - D66
 - F VVD - 50PLUS - SP

Gratis kinderopvang

Kinderopvang moet voor alle ouders ten minste drie dagen in de week gratis worden.

- 1p 30 Welke politieke partijen zullen het op grond van hun politieke uitgangspunten eens zijn met deze stelling?
- A FvD - VVD - 50PLUS
 - B GroenLinks - VVD - FvD
 - C PvdA - GroenLinks - SP
 - D SP - SGP - 50PLUS
 - E VVD - 50PLUS - SP